

คูประทาย ปะทายสมันต์ ถึงสุรินทร์

สารบัญ

- ๑ ภาพวาด... เมืองสุรินทร์ สุทธิชัย ฤกษ์จุฬารชัย
๗ วัฒนธรรมวิเคราะห์... รัฐแรกเริ่มในอีสาน ศรีศักร วัลลิโภดม

ภูมิวัฒนธรรม

เรื่องจากปก...

- ๑๘ สุรินทร์ : ดินแดนเขมรป่าดง วิยะดา ทองมิตร
เรื่องประจำเล่ม...
๒๗ จากคูประทายเป็นปะทายสมันต์ ความเป็นมาของเมืองสุรินทร์ ศรีศักร วัลลิโภดม
๓๗ กูย...ผู้ผลิตเหล็กในอีสานใต้จริงหรือ? ดร.พรชัย สุจิตต์
๔๙ บ้านดริ่ม-บ้านอาลี คติความเชื่อในวิถีชุมชนที่ดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลง
อภิญา นนทนาท
๖๓ ความเชื่อเรื่อง "เต่า" ในพื้นที่สุรินทร์และข้อสังเกตบางประการ เกสรบัว อุบลสวรรค์
๗๔ กูย เหล็ก บนความสัมพันธ์ของชุมชน ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง
๘๒ ศิริภักษาคณ...ความเชื่อรักษาวัฒนธรรม เมธีนิษฐ์ ขุ่มผล
๙๖ เฉยชัย "อคติ" เผย "อัตลักษณ์" ความเป็นกูย จิราพร แซ่เดียว
๑๐๐ พระป่ากับการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สุฉราวา สุฉฉายา

ปกิณกะ

- ๑๑๑ วิถีชนบนตำนาน... ส่วยตามช้าง ตำนานชาวกูย
ศาสตราจารย์กิตติคุณสุกัญญา สุฉฉายา
๑๑๗ หนังสือหนึ่งหน้า... บทปริทัศน์หนังสือชุดงานวิจัย Ban Chiang, Northeast
Thailand, Volume 2A, 2B และ 2C พจนก กาญจนจันทร์
๑๒๗ หลายเหลี่ยม หลากมุม... ซ่อมสายสัมพันธ์ : พันธกิจของมนุษย์ในกาลียุค
อาณาจักรรัตน์ วัลลิโภดม
๑๓๔ ข้างหลังภาพ... กูยเหมิงเรน กูยสุรินทร์ คนสุรินทร์ ดร.จักรพงษ์ เจือจันทร์

บทความพิเศษ

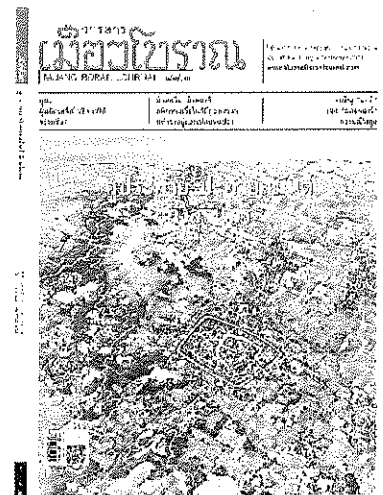
- ๑๔๘ สุวรรณภูมิ... ประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิเพื่อการพัฒนา ศรีศักร วัลลิโภดม
๑๕๓ ขามอ่างปริศนาแห่งสุวรรณภูมิ นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช
๑๖๘ ภาพมีชีวิต... ชมรมเลี้ยงวัว : วัวใครเข้าคอกกลั่นนั้น นีพัทธ์พร เพ็งแก้ว
๑๗๕ กูยท้ายเล่ม... สุฉราวา สุฉฉายา

Content

- 62 Ban Trum-Ban Alue The Firmed and Flexible Beliefs in Kuis' Ways of Life
Apinya Nonnat
73 Additional Studies on the Belief "Turtles", in Surin Province
Kesornbus Ubolson

เมืองสุรินทร์เป็นเมืองโบราณที่มีร่องรอย
การสร้างซ้อนทับถึง ๒ สมัย
โดยสมัยแรกเป็นเมืองรูปทรงกลมที่มีคูน้ำ
และคันดินล้อมรอบ ในยุคต่อมา
ได้ขยายเมืองสร้างผังออกไปเป็นรูปสี่เหลี่ยม
มีแนวกำแพงและคูน้ำ ๒ ชั้นล้อมรอบ
ทับลงไปในพื้นที่เมืองเก่า

บทปริทัศน์หนังสือชุดงานวิจัย

Ban Chiang, Northeast Thailand,

Volume 2A, 2B และ 2C

พจนก กาญจนจันทร์

เมื่อเกือบ ๕๐ ปีที่แล้ว ช่วงที่งานโบราณคดีสมัยใหม่ได้เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทย บ้านเชียงคือแหล่งโบราณคดีแห่งแรกๆ ที่เป็นโครงการวิจัยขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยกับต่างประเทศในการศึกษาสำรวจและขุดค้น ภาพของแหล่งอารยธรรมที่สาบสูญถูกค้นพบในหมู่บ้านเล็กๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกเผยแพร่ไปทั่วโลก ทำให้บ้านเชียงและโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ของไทยได้รับความสนใจอย่างมาก

วัตถุสิ่งของสวยงามแปลกตาอย่างภาชนะตกแต่งลายเขียนสีและเครื่องสำริดถูกพบฝังร่วมกับโครงกระดูกมนุษย์โบราณเป็นที่สนใจของประชาชนเป็นวงกว้าง รวมทั้งนักสะสม นักขุด และนักค้าของโบราณ บ้านเชียงกลายเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีชื่อคุ้นหูภายในเวลา

อันรวดเร็ว มาในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขึ้นที่นั่น และต่อมามงก์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ ปัจจุบันบ้านเชียงอาจเรียกได้ว่าเป็นสัญลักษณ์หรือภาพแทนของโบราณคดีไทย เพราะเมื่อค้นหารูปภาพใน google ด้วยคำว่า “บ้านเชียง” หรือ “โบราณคดีไทย” ก็ปรากฏภาพ “ไหลาย” ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หรือเรียงรายอยู่ตามหลุมขุดค้นบ้านเชียง ไปจนถึงไหจำลองเขียนลายขนาดน้อยใหญ่ที่เป็นสินค้าของที่ระลึกวางจำหน่ายอยู่หน้าพิพิธภัณฑ์

บ้านเชียงในโลกวิชาการคือแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในทำเนียบโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของโลก ที่อยู่ในประเด็นการอภิปรายและข้อถกเถียงที่เผ็ดร้อนมาอย่างยาวนาน แม้งาน

ภาคสนามที่บ้านเชียงจะเสร็จสิ้นไปนานหลายปีแล้ว แต่งานศึกษาวิเคราะห์ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โบราณวัตถุส่วนหนึ่งเก็บรักษาอยู่ที่ University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีหน่วยระดมทุนวิจัยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่เรียกตัวเองว่า Friends of Ban Chiang ต่อมามีการตั้งสถาบันวิจัย Institute for Southeast Asian Archaeology (ISEAA)* ปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๖ นำโดยจอยซ์ ไวท์ (Joyce White) ผู้อำนวยการซึ่งเป็นหัวเรือใหญ่ของโครงการบ้านเชียงมาอย่างยาวนาน

บทความนี้อาจเป็นความทะเยอทะยานทางวิชาการที่จะเขียนบทปริทัศน์หนังสือชุด Thai Archaeology Monographs Series (TAM) ๓ เล่ม ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของโครงการขนาดใหญ่ บรรณาธิการคือจอยซ์ ไวท์ และอลิซเบธ แอมมิลตัน^๑ มีหลายบทที่ตีพิมพ์โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีชื่อเสียง เป็นงานศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานจากการขุดค้นระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘ ที่บ้านเชียงและแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมเดียวกันอีก ๓ แห่งในพื้นที่อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ได้แก่ บ้านดอง บ้านผักตบ และบ้านดอนกลาง ผลงานตีพิมพ์ทั้ง ๓ เล่มนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาวิเคราะห์โลหะกรรมโบราณ ได้แก่

เล่มที่ ๑ Ban Chiang, North-east Thailand, Volume 2A: Background to the Study of the Metal Remains (2018) (TAM 2A) เป็นการสำรวจองค์ความรู้ว่าด้วยโลหวิทยาโบราณกับกระบวนการตีเหล็กและการแปลความทางเศรษฐกิจ-

สังคม เล่มที่ ๒ Ban Chiang, North-east Thailand, Volume 2B: Metals and Related Evidence from Ban Chiang, Ban Tong, Ban Phak Top, and Don Klang (2018) (TAM 2B) นำเสนอข้อมูลวิเคราะห์เชิงลึกด้วยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ของโลหะวัตถุและวัตถุที่เกี่ยวข้องจากการขุดค้น ๕ แห่ง

เล่มที่ ๓ Ban Chiang, North-east Thailand, Volume 2C: The Metal Remains in Regional Context (2019) (TAM 2C) เป็นการวิเคราะห์ภาพรวมของหลักฐานโลหะกรรมในบริบทของโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งบทความนี้จะหยิบยกเพียงบางประเด็นมาอภิปรายเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ในการนำเสนอ

ภูมิหลังบ้านเชียง

งานศึกษาโบราณคดีที่บ้านเชียงจนกลายเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ อาจมีจุดเริ่มต้นมาจากสตีเฟน ยัง (Stephen Young) นักศึกษาชาวอเมริกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ขณะที่เขากำลังเดินอยู่ในหมู่บ้านเกิดสะดุดรากต้นไม้ใหญ่แล้วล้มลง ขณะเดียวกันก็เลื้อบเห็นชิ้นส่วนภาชนะดินเผาหลายชิ้นสวยงามแปลกตา ด้วยความสนใจจึงนำวัตถุชิ้นกลับมากองทัพฯ แล้วมอบให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา จนกระทั่งนำไปสู่โครงการวิจัยในหลายปีต่อมา

ย้อนกลับไปก่อนที่สตีเฟนจะไปที่บ้านเชียง ชาวบ้านขุดพบภาชนะลายเขียนสีและวัตถุสำริดด้วยความ

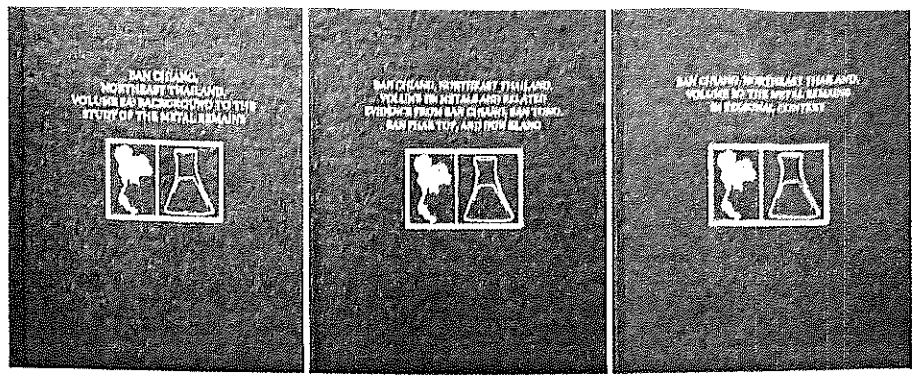
บังเอิญมาระยะหนึ่งแล้ว หม้อเขียนสีถูกวางระเกะระกะใต้ถุนบ้าน บ้างใช้ใส่ข้าว บ้างเป็นกระถางต้นไม้ มาในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ครูใหญ่และคณะครูโรงเรียนบ้านเชียงได้ร่วมกันจัดตั้งห้องพิพิธภัณฑ์ของโรงเรียนเพื่อรวบรวมโบราณวัตถุที่ชาวบ้านนำมามอบให้ ด้วยเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ภาษาหลายเขียนสีหลายใบถูกมอบให้กับเจ้าหน้าที่ที่มาตรวจเยี่ยมโรงเรียน ด้วยหวังว่าวัตถุเหล่านี้จะกระตุ้นความสนใจและมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอดีตของหมู่บ้านแห่งนี้

หลายปีผ่านไป การสำรวจศึกษาอย่างจริงจังที่บ้านเชียงจึงได้เริ่มขึ้นโดยกรมศิลปากรในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นการขุดค้นในช่วงเวลาสั้นๆ จากนั้นก็มีการขุดค้นอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ โบราณคดีบ้านเชียงได้รับความสนใจเป็นวงกว้าง นอกจากโดยกรมศิลปากรแล้วยังมีการขุดค้นโดยแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ต่อมาคือคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมมือกับคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๖ ที่แหล่งโบราณคดีในตำบลบ้านเชียง คือบ้านธาตุและบ้านอ้อมแก้ว^๒ จากนั้นก็เกิดโครงการวิจัยขนาดใหญ่ที่เป็นความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรกับพิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ทำการสำรวจและขุดค้นที่บ้านเชียง บ้านดอง บ้านผักตบ และดอนกลางระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘ โดยเชสเตอร์ กอร์แมน (Chester Gorman) เป็นผู้อำนวยการโครงการ ร่วมกับฟิลิปปู เจริญวงศ์ จากกรมศิลปากร แต่แล้วก็เกิดสิ่งที่ไม่คาดคิดซึ่งส่งผลกระทบต่อ

* ที่มา www.iseaarchaeology.org/ban-chiang-project
^๑ J. C. White & E. G. Hamilton, "Ban Chiang, Northeast Thailand, Volume 2C: The Metal Remains in Regional Context," ที่มา www.jstor.org/stable/j.ctv16t67np
^๒ สุมิตร ปิติพัฒน์ อภิสิทธิ์ เอี่ยมมอ และปฐมฤกษ์ เกตุทัต, รายงานการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านธาตุและบ้านอ้อมแก้ว อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา และคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๘).

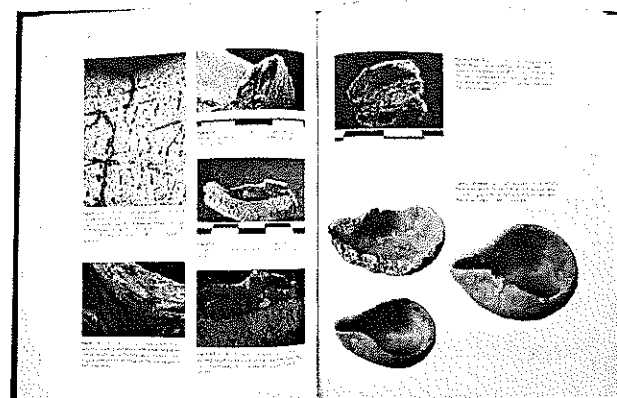
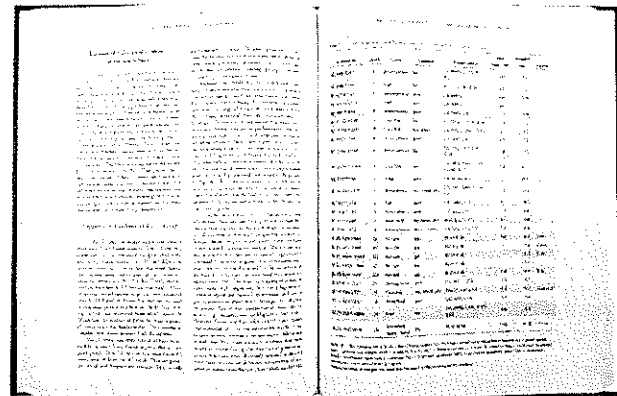
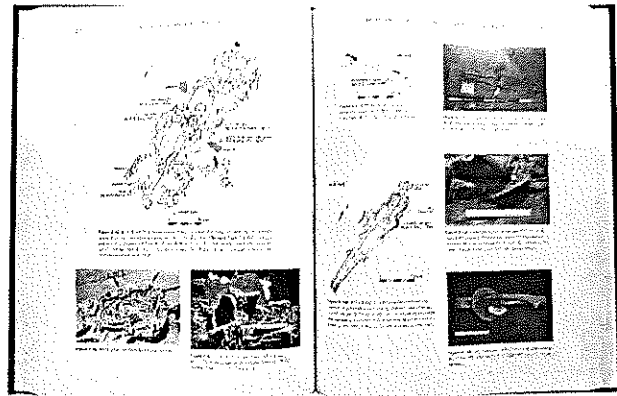
งานศึกษาบ้านเชียงที่เพิ่งออกเผยแพร่
 ระยะเวลาหนึ่ง ก็คือการจากไปก่อนวัยอันควร
 ของเชสเตอร์ กอร์แมน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔
 หลังจากสิ้นสุดงานภาคสนามที่บ้านเชียง
 ในปีนี้ และผู้ที่มารับผิดชอบและสานต่อ
 งานโบราณคดีบ้านเชียงก็คือจอยซ์ ไวท์
 ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสถาบัน
 วิจัย ISEAA ที่กล่าวถึงข้างต้น

ความสนใจที่มีต่อโบราณคดี
 ก่อนประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียง-
 เหนือเกิดขึ้นก่อนการขุดค้นที่บ้านเชียง
 โครงการโบราณคดีกู้ภัย (Archaeological
 Savage Program: Northeastern Thailand)
 ที่รัฐบาลไทยได้รับความร่วมมือจาก
 มหาวิทยาลัยฮาวาย ทำการสำรวจพื้นที่
 บริเวณกว้างก่อนที่จะเริ่มโครงการสร้าง
 เขื่อนเก็บน้ำ (เขื่อนน้ำพอง เขื่อนน้ำพุง
 เขื่อนลำปาว เขื่อนลำพระเพลิง และเขื่อน
 น้ำอูน) ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๗
 คณะทำงานโบราณคดีกู้ภัยได้สำรวจพบ
 แหล่งโบราณคดีหลายแห่งและมีการขุด
 ตรวจสอบในบางแห่ง นักวิจัยชาวต่างชาติ
 ที่เป็นผู้นำทีมโบราณคดีก็คือวิลเฮล์ม จี.
 โซลไฮม์ (Wilhelm G. Solheim) และ
 นักโบราณคดีผู้มึบทบาทในงานศึกษาก็
 คือดอนน์ เบเยิร์ต (Donn Bayard)
 และเชสเตอร์ กอร์แมน และหนึ่งใน
 แหล่งโบราณคดีที่ได้รับความสนใจก็คือ
 โนนนงทา จังหวัดขอนแก่น ซึ่งค้นพบ
 หลุมฝังศพพร้อมวัตถุฝังร่วม และประเภท
 ของโบราณวัตถุที่ได้รับความสนใจมาก
 ก็คือโลหะสำริด ที่ทำให้ภาคตะวันออกเฉียง
 เหนือของไทยถูกนำไปเปรียบเทียบกับ
 แหล่งอารยธรรมโบราณที่พบหลักฐาน
 โลหะเก่าแก่ที่สุดของโลก ด้วยผลวิเคราะห์
 อายุทางวิทยาศาสตร์ทำให้นักโบราณคดี
 เสนอว่าอายุโลหะสำริดที่โนนนงทาอายุ
 เก่าแก่ถึง ๓,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล^๕

หน้าปกของหนังสือชุดวิจัย Thai Archaeology Monographs Series: Ban Chiang, Northeast Thailand, Volume 2A, 2B และ 2C
 (ภาพ : ดัดแปลงจาก www.iseaarchaeology.org/news-3)

ตัวอย่างเนื้อหาและภาพประกอบในหนังสือชุดวิจัยเล่ม TAM 2B

^๕ W. G. Solheim, *Early Man in Southeast Asia*, (Expedition, 14 (3 (Spring)), 1972), pp. 25-31.